

geliştirmiş olup İslâm kültürü bu alanda da orijinal boyutlar taşımaktadır.

Ali Sâmî en-Neşşâr, İslâm dünyasında gelişen fikrî ve felsefî kültürün, yalnız Araplar'ın değil bütün müslümanların ürettiği bir kültür olduğunu ve kaynağını İslâm'dan aldığını, İslâm dininin metafizik varlık ve olayların mahiyetleri üzerinde düşünüp tartışmayı müslümanlara yasakladığını, bu sebeple müslüman filozofların bu konularda Yunan felsefesine yöndiklerini, müslümanların toplum ve dil yapılarının Yunanlılar'inkinden farklı olması dolayısıyla İslâm düşüncesinin de Yunan felsefesinden farklı ve kendine özgü olmasının normal görülmesi gerektiğini belirtir (a.g.e., I, 56).

Eserleri. A) Telif. 1. el-Elhânü's-şâmi-te (Dimyat 1935). Derleme hikâyelerden oluşmaktadır. **2. Şühedâ'u'l-İslâm fi 'ah-dî'n-nübüvve** (Kahire 1940, 1973). Erol Ayyıldız ve Abdülbaki Turan tarafından *Asr-ı Saadetteki İslâm Şehitleri* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1969). **3. Menâhicü'l-bahş 'inde müfekkiri'l-İslâm ve naqdü'l-müslimîn li'l-manıku'l-Aristâtâlisî** (eserin bazı baskıları *Menâhicü'l-bahş 'inde müfekkiri'l-İslâm ve iktisâfû'l-menheci'l-ilmî fi'l-âlemi'l-İslâmî* başlığını taşımaktadır [Kahire 1947, 1966, 1978; Beyrut 1984]). Müellifin yüksek lisans tezi olup en değerli çalışmalarından sayılmaktadır. **4. Neş'etü'd-dîn** (Kahire 1947; İskenderiye 1368/1949; Halep 1995). İskenderiye üniversitesinde verdiği konferanslardan oluşmaktadır. **5. Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm** (Kahire 1954, 1964, 1965, 1966, 1971, 1974, 1977). Müellif, 1954'te bir cilt olarak kaleme aldığı eseri sonraki baskılarında hem tasnif hem konu yönünden zenginleştirmiş, nihayet 1969'da üç ciltte tamamlamıştır. Neşşâr III. cildin ilk baskısına yazdığı önsözde, bu cildi İslâm dünyasındaki zühd hareketinin I ve II. (VII ve VIII.) yüzyıllardaki doğuşu ve gelişmesine ayırdığını belirterek bu iki asrı daha kapsamlı incelemek, ayrıca Arap yarımadası, Mısır, Mağrib ve Endülüs'teki zühd okullarını da ele almak üzere esere IV. bir cilt ekleyeceğini söylemişse de buna ömrü yetmemiştir. 1962'de müellife devlet teşvik ödülü kazandıran eser onun en önemli çalışması kabul edilmektedir. I. ciltte Mu'tezile ve Eş'ariyye mezheplerinin, II. ciltte Şii firkalarının, III. ciltte tasavvufun doğuşu ve gelişmesi incelenmektedir. Eserde orijinal düşüncesinin ancak bir milletin kültürel varlığının ve kişiliğinin ürünü olarak ortaya çıkabileceği, bu açıdan bakılınca müslümanlara has orijinal

İslâm düşüncesinin müslüman filozofların geniş ölçüde Grek felsefesinin bir devamı olarak ürettikleri felsefe değil, başta fakihler ve kelâmcılar olmak üzere filozoflar dışındaki İslâm âlimlerinin geliştirdikleri fikirler olduğu savunulmaktadır. Kitabın ilk cildini Osman Tunç, *İslâm'da Felsefi Düşüncenin Doğuşu* başlığıyla iki cilt halinde Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1999). **6. Neş'etü'l-fikri'l-felsefî 'inde'l-Yûnân** (Ahmed Subhî ile birlikte, İskenderiye 1964). **7. el-Manıku's-şûrî münzû Aristo hattâ 'aşırne'l-hâzır** (Kahire 1965, 1966). **8. Kıra'ât fi'l-felsefe** (Muhammed Ali Ebû Reyân ile birlikte, Kahire 1967). **Tasavvuf ve felsefe metinlerinden oluşur. 9. Hiraqlîtus: Feylesûfü't-teğayyür ve egeruhû fi'l-fikri'l-felsefî** (Muhammed Ali Ebû Reyân ve Abdur-Râcihî ile birlikte, Kahire 1996). Eserde Heraklitos'tan parçalar yer almakta, ayrıca onun Yunan, hıristiyan ve İslâm felsefesiyle modern felsefe üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır. **10. Dimokrîtus: Feylesûfü'z-zerre ve egeruhû fi'l-fikri'l-felsefî** (Abdülmu'tî Muhammed Ali ve Muhammed Ubûdî İbrâhim ile birlikte, İskenderiye 1970). **11. el-Fikrû'l-yehûdî ve te'sîruhû bi'l-felsefeti'l-İslâmiyye** (Abbas eş-Şirbînî ile birlikte, İskenderiye 1972). **12. Fihrisü mahtûâtî'l-Mescidi'l-Ahmed bi-Tanâtâ** (Abdud er-Râcihî ve Celâl Ebû'l-Fütûh ile birlikte; İskenderiye 1964).

B) Tercüme. 1. el-Uşûlü'l-Eflâtûniyye-Muḥâveretü Feydûn (Necîb Beledî ve Abbas eş-Şirbînî ile birlikte, Kahire 1965). Eflâtun'un *Faidon* diyalogunun tercümesinin yanında eserdeki fikirlerin Grek ve İslâm dünyasında tesirleri incelenmiştir. Sonuna da Aristo'ya isnat edilen sahte *Elma Risâlesi*'nin tercümesi eklenmiştir. **2. el-Uşûlü'l-Eflâtûniyye-Muḥâveretü'l-Me'debe** (Necîb Beledî ve Abbas eş-Şirbînî ile birlikte, Kahire 1966). Eflâtun'un *Şölen* diyalogunun tercümesine ek olarak eserdeki fikirlerin Grek, hıristiyan ve İslâm felsefeleriyle çağdaş düşünceye tesirleri ele alınmıştır.

C) Tahkik. 1. Fahreddin er-Râzî, İ'tikâdâtü frakı'l-müslimîn ve'l-müşrikîn (Kahire 1938, 1942; Beyrut 1982). **2. Celâled-din es-Süyûtî, Şavnü'l-manıḡ ve'l-ke-lâm 'an fenni'l-manıḡ ve'l-ke-lâm** (Suâd Abdürrâzık ile birlikte, Beyrut 1970; Kahire 1970). **3. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, eş-Şâmil fi uşûli'd-dîn** (Süheyr Muhammed Muhtâr ve Faysal Bedir Avn ile birlikte, İskenderiye 1969). **4. İbnü'l-Ezrak el-Girnâti, Bedâ'î'u's-silk fi tabâ'î'l-**

mülk (I-II, Bağdad 1397-1398/1977-1978). **5. Ebû'l-Kâsım İbn Rıdvân, eş-Şühübü'l-lâmî'a fi's-siyâseti'n-nâfi'a** (Dârülbeyzâ 1404/1984). **6. 'Aḡâ'idü's-selef** (Ahmed b. Hanbel, İmam Buhârî, İbn Kuteybe, İbn Teymiyye ve Osman b. Saîd ed-Dârimî'den seçmeler; Ammar et-Tâlibî ile birlikte, İskenderiye 1971). **7. Ebû Bekir Muhammed b. Hasan el-Murâdî, es-Siyâse-el-İşâre fi tedbiri'l-imâre** (Dârülbeyzâ 1401/1981). **8. İbnü'l-Murtazâ'nın derlemesi olan Fıraq ve tabakâtü'l-Mu'tezile** (İsâmüddin Muhammed Ali ile birlikte, İskenderiye 1972).

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *Şavnü'l-manıḡ ve'l-ke-lâm* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr), Kahire 1970, s. 15-16; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1977, I, tür.yer.; a.mlf., *Menâhicü'l-bahş 'inde müfekkiri'l-İslâm*, Beyrut 1404/1984, tür.yer.; *el-Mişkât: Mecmû'atü maḡâlât fi'l-felsefe ve'l-'ulûmî'l-insâniyye*, İskenderiye 1985, s. 1-6; Sabâh Nûrî el-Merzûk, "Ali Sâmî en-Neşşâr", *Mevsû'atü Beyti'l-hikme li-'âlemi'l-'Arab*, Bağdad 1420/2000, I, 372-374.

SAİD MURÂD

NEŞŞÂR, Sirâceddin

(سراج الدين النشار)

Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Kâsım b. Muhammed en-Neşşâr el-Ensârî (ö. 938/1531)

Kıraat âlimi.

Mesleğinden dolayı "Neşşâr" (bıçkıcı) lakabıyla tanınmıştır. İlk öğrenimine babasının yanında başladı ve Ali el-Habbâz ed-Darîr, Şemseddin İbnü'l-Himmisânî, Seyyid İbrâhim b. Ahmed et-Tabâtâbî, Ali b. Abdullah ed-Deyrûtî, İbn İmrân Muhammed b. Mûsâ'dan kıraat dersleri aldı. Bir müddet Kahire'de çocuk okuttu ve Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî ile Nûreddin el-Cârihî'nin de aralarında bulunduğu öğrenci grubuna kıraat dersleri verdi. *el-Mükerrer* adlı eserine ait bir nüshanın sonunda kaydedildiğine göre Câmîu Kâsım el-Atâbekî'de imamlık yaptı (Salâh M. el-Haymî, I, 466). *eş-Şâtıbiyye*'yi ezberlediği nakledilen Neşşâr pek çok defa hacca gitti. Zirikî'nin 938 (1531) yılında vefat ettiğini kaydeder.

Eserleri. 1. el-Bedrü'l-münîr fi kırâ'âti Nâfi' ve Ebî 'Amr ve İbn Keşîr. Neşşâr, 901 (1495-96) yılında tamamladığı bu eserini hazırlarken Ebû Tâhir İsmâil b. Hâlef es-Sarakustî'nin *el-Unvân fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teyşîr fi'l-kırâ'âti's-seb'î* ve Kâsım b. Firruh eş-Şâtıbî'nin *eş-Şâtıbiyye* adlı kitaplarından

yararlanmış, bu eserlerin üslûbunun zorluğu ve bir kısım terimlerinin anlaşılmasında sebebiyle kitabını kaleme aldığını belirtmiştir. Eser Muhtâr Ahmed Deyre tarafından doktora tezi olarak tahkik edilip yayımlanmıştır (Trablus 2003). **2.** *el-Büdü'rü'z-zâhire fi'l-kırâ'âti'l-âşri'l-mütevâtire* (I-II, nşr. Ali Muhammed Muavvaz ve Âdil Ahmed Abdülmecûd, Beyrut 1421/2000). **16** Receb 898 (3 Mayıs 1493) tarihinde tamamlanan eserin yazımında müellif Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'leri, Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i, Ebû Amr ed-Dânî'nin *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, *el-Müktefâ fi'l-vaqf ve'l-ibtidâ* adlı kitaplarıyla *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşri*, Ebû Tâhir İsmâil b. Halef es-Sarakustî'nin *el-Unvân fi'l-kırâ'âti's-seb'î*, Ebû Ma'ser et-Taberî'nin *et-Telhîş fi'l-kırâ'âti's-gemân*'i ve Ebû'l-Kâsım el-Hüzelî'nin *el-Kâmil*'inden yararlanmıştı. Kırâat-i aşere hakkında söylenenlerin ve mütevâtir kabul edilen rivayetlerin bir araya getirildiği temel kaynak niteliğindeki kitap kırâat ilminde küllî esasları zikretmemesi, âyetlerin tertibinde resm-i Osmânî'yi esas almaması ve kaydettiği görüşlerin kimlere ait olduğunu bildirmemesi yüzünden eleştirilmiştir. **3.** *el-Mükerrer fîmâ tevâtera mine'l-kırâ'âti's-seb'î ve teħarrara* (İbn Şüreyh'in *el-Kâfi fi'l-kurâ'âti's-seb'î* adlı eserleriyle birlikte, Mekke 1306; Kahire 1326; nşr. Ahmed Mahmûd Abdüsselâm, Beyrut 2001). **4.** *el-ĶaĶarü'l-mışrî fi kırâ'ati Ebî 'Amr el-Başrî* (Dârü'l-Kütübü'z-Zâhiriyye, nr. 6051; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 35; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/1). **5.** *el-Vücühü'neyyire fi kırâ'âti'l-aşere* (Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, nr. 5830). **6.** *et-Teysîrü'l-aĶîr fi kırâ'ati İbn Keşîr* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/3; Mektebetü'l-Esed el-Vataniyye, nr. 17075/1). **7.** *el-Câmi' fi kırâ'âti'l-İmâm Nâfi'* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/2; Mektebetü'l-belediyye bi'l-İskenderiyye, nr. 3036 C). **8.** *Kitâb fi'l-kırâ'ât* (Mektebetü'l-Esed el-Vataniyye, nr. 18470). **9.** *Risâle fîmâ (Bâbü mâ) teferrede bihî İbn Keşîr min rivâyeteyi'l-Bezzî ve Ķunbül 'an ařĶâbihî* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 63/4; Mektebetü'l-Esed el-Vataniyye, nr. 17075/2). **10.** *el-İĶdû'l-cevherî fi Ķallî elĶâzi'l-Ķur'an li'l-Cezerî* (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 1029). **11.** *Tırâzû'l-ilmeyn fi Ķükmi'l-istifĶameyn* (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 1029; Lâleli, nr. 63/5). **12.** *Ķařîde fi 'ilmi'l-kırâ'ât* (GAL Suppl., II, 142). Neşşâr'ın bunlardan başka *el-Bedrü'l-*

münîr fi řerĶi't-Teysîr, Keşü'l-Ķicâb 'an eczâ'i'l-ahzâb adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir (yazma eserlerin diĶer nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 140; Suppl., II, 142; *el-Fihrişü's-şâmil*, II, 468-482).

BİBLİYOGRAFYA :

Sirâceddin en-Neşşâr, *el-Bedrü'l-münîr fi kırâ'âti Nâfi' ve Ebî 'Amr ve İbn Keşîr* (nşr. Muhtâr Ahmed Deyre), Trablus 2003, s. 606, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 18-19; a.m.f., *el-Büdü'rü'z-zâhire fi'l-kırâ'âti'l-âşri'l-mütevâtire* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmecûd), Beyrut 1421/2000, neşredenin girişi, I, 78-79; SeĶâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VI, 113; *Keşü'z-zunûn*, I, 231, 520; II, 1351, 1812; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1776, 1857; Brockelmann, GAL, II, 140; Suppl., I, 722; II, 142; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 792; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 59; Salâh M. el-Hayemî, *Fihrişü maĶtûĶâti Dâri'l-kütübü'z-Zâhiriyye: 'Ulûmü'l-Ķur'ânî'l-Ķerîm*, Dimaşk 1403/1983, I, 316, 429, 464, 465, 466, 483; Ali Şevvâh İşhak, *Mu'cemü muşannefâti'l-Ķur'ânî'l-Ķerîm*, Riyad 1404/1984, IV, 29, 137, 164; *el-Fihrişü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Ķur'an, maĶtûĶâti'l-kırâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, II, 468-482; *Fihrişü'l-maĶtûĶâti'l-Arabiyyeti'l-maĶfûza fi Mektebeti'l-Esed el-Vataniyye*, Dimaşk 1995, III, 36, 38, 59, 192, 208, 236-238, 256.

ÖMER TÜRKER

NEŞVÂN el-HİMYERİ

(نشوان الحميري)

Ebû Saïd Neşvân b. Saïd (b. Neşvân)
b. Sa'd b. Ebî Himyer
b. Ubeydillah el-Himyeri el-Yemenî
(ö. 573/1178)

Zeydî âlimi ve şair.

Himyer krallarından Hassân Zû Merâsid b. Zû Sehar'in soyundandır (*Mülûkü Ķimyer*, s. 156-159). San'a'nın kuzeyindeki Hâşid bölgesinde yer alan Hûs beldesinde doğup yetişti; hayatının büyük kısmını burada geçirmiş olmalıdır (*Şemsü'l-ulûm*, I, 35, neşredenin girişi, I, b-c; İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 9-13). Birçok yerde dolaştıktan sonra Havlân b. Amr kabilesi arasında ikamet edip vefatına kadar burada yaşadı. Kaynaklarda hocalarından söz edilmemesi, çeşitli ilimlere dair kaleme aldığı eserlerinde zengin açıklamaların bulunması, memleketinde klasik eĶitim gördükten sonra daha ziyade kendi kendini yetiştirdiğini göstermektedir (*Şemsü'l-ulûm*, neşredenin girişi, I, c). Döneminde Yemen'de yaygın olan sapık mezhep, akım ve fırkalara karşı mücadele etti, onlarla münazaralar yaparak Kur'an'ın hükümlerine, sahih sünnete ve Selef'in yoluna tâbi olmaya davet etti. Neşvân'ın çeşitli şahıs ve gruplarla gerĶekleřen atışmaları *en-NeĶâ'iz*'in

de toplanmıştır. Aynı şekilde imâmeti Hz. Ali ile onun nesline, dolayısıyla sadece Kuşeş'in Adnâniler koluna has kılan, bu sebeple Güney Arapları'nı, Yemenliler'i, Kah-tâniler'i ve Himyeriler'i hakir gören, onların İslâm'ın yayılmasındaki rollerini inkâr eden şia grupları ile bazı Zeydiyye fırkalarına karşı da mücadelelerini sürdürdü. Bu konuda Nazzâm'ın görüşü ile Zeydiyye-Hâdeviyye'den Mutarrif eş-Şihâbî'ye nisbetle Mutarrifiyye diye tanınan fırkanın görüşüne uyarak soyu, ırkı ve rengi ne olursa olsun İslâm ümmeti içinde takvâ, fazilet ve ilimde en yüksek derecede bulunan kimsenin imâmete en lâyük kişi olduĶunu, Hz. Ebû Bekir'in de bu yönleriyle halife seçildiğini, Ahzâb süresinde yer alan (33/33) "Ehl-i beyt" terkinin Hz. Peygamber'in hanımları ve hatta bütün ümmeti anlamına geldiğini çeşitli eserlerinde ve şiirlerinde beyan etti (*el-Hürü'l-in*, s. 204, 260; İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 53). Neşvân, sözlü mücadele ile yetinmeyip görüşlerini pratiĶe de aktardı ve hayatının sonlarına doĶru bizzat kendi imamlığını ilân etti. Tâbileriyle birlikte Sa'de vilâyetinin kuzeybatısında yer alan Cebelısabr'daki bazı kale ve mahallere hâkim olarak taraftarlarınınca "sultan" diye adlandırıldı. Neşvân'ın hâkimiyetini, memleketi Hûs'ta veya Sa'de'ye baĶlı Havlân b. Amr diyarındaki Haydân-Cebeliebûzeyd (bugünkü adı Şâhid) denilen mevkide 24 Zilhicce 573 (13 Haziran 1178) tarihinde vefatına kadar sürdürdüğü kaydedilir.

Neşvân, imamlık iddiası dolayısıyla hem hayatında hem ölümden sonra Yemen imamları ve taraftarlarının sert eleştirilerine mâruz kalmış, Vezir Hâdî b. İbrâhim ve Kadı Ahmed b. Sa'deddin el-Misverî onun için hicviyeler kaleme almıştır (İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 14-17). İmâmet tartışmalarında Kuzey Arapları'nın Güney Arapları'nı, dolayısıyla Himyeriler'i hor görmelerine, onların İslâm'ın yayılmasındaki rollerini inkâr etmelerine tepki gösteren Neşvân, Kah-tâniler'in ve Himyeriler'in erdemlerini, bunların İslâm'a ve müslümanlara yaptıkları hizmetleri ortaya koyan birçok eser yazmış, bu amaĶla kaleme aldığı *el-Ķařîdetü'l-Himyeriyye*'sinde İslâm'dan önceki Yemen krallarından söz ederken destanımsı unsurlara yer vermiştir. Bu konuda "Yemen'in lisanı" olarak tanınan Hasan b. Ahmed el-Hemdânî'nin takipçisi olmuş, bu manzumesinde onun *el-Ķařîdetü'd-DâmiĶa fi faşli ĶaĶtân* ile *Kitâbü'l-İk-lil min aĶbârî'l-Yemen ve ensâbi Ķimyer*'inden istifade etmiştir. Neşvân, bir ři-